

**ALISHER NAVOIY SHAHSIY KUTUBXONASIDA
IJOD QILGAN KITOBAT AHLI**

Uraimjonova Malika Qahramon qizi

O'zbekiston Milliy Universiteti tarix fakulteti 3-kurs talabasi

malikauraimjonova0109@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7874392>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Temuriylar davrida ilm-fanning rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan buyuk qalam sohibi Alisher Navoiyning shaxsiy kutubxonasida ijod qilgan kitobat ahli, ularning tarixdagi sezilarli o'rni, Alisher Navoiyning kitobat ahliga bo'lgan munosabatlari qanday bo'lganini bilish mumkim.

Kalit so'z: Alisher Navoiy, kitobat ahli, Sulton Ali Mashhadiy , ilm-fan, Xamsa .Hoja Hofiz Muhammad, Navoiy kutubxonasi, Alouddin Muhammad.

ABSTRACT

In this article, you can learn about the writers created in the personal library of Alisher Navoi, the great writer who made a great contribution to the development of science in the in the Timurid period, their significant place in history, and also about how Alisher Navoi was with writers.

Keywords : Alisher Navoi, people of the book, Sultan Ali Mashkhadi, science, Khamsa by Khoja Hafiz, Muhammad, Navoi Library, Alauddin Muhammad.

Tarixdan bizga ma'lumki har vaqt ilm-fan, ma'daniyat insonlar orasida juda muhim o'rinni egallab kelgan. Har sohaning ustozdalari bo'lgani kabi o'tkir qalam sohiblari ham o'z ishining ustasi bo'lishgan. Ayniqsa XV asrga nazar soladigan bo'lsak shoirlarning sultoni Alisher Navoiy bobomiz ko'z oldimizda gavdalanadi. U insonning amalga oshirgan ishlari son-sanoqsiz va ummatga foyda keltiruvchidir. Shu o'rinda Alisher Navoiyning shaxsiy kutubxonasida ijod qilgan kitobat ahli ham e'tiborimizdan chetda qolmasligi kerak. Buyuk olim va mutafakkir shoir Alisher Navoiyning ilmiy-adabiy merosi va ijtimoiy-siyosiy faoliyati natijasida kitobat sana'ti XV asrning uchinchi choragi va XVI asrning birinchi yarmida juda yuksak darajada taraqqiy etdi¹. O'sha davrda yirik tarixchi G'iyosiddin Xondamirning "Xulosat ul-axbor " asarida uning shaxsiy kutubxonasida o'n besh yirik ijodkor faoliyat ko'rsatganini bilsa bo'ladi. Alisher Navoiyning "Majolis un-nafois " asarida elikka yaqin kitobat ahli to'g'risida

¹ Alisher Navoiy dostonlariga ishlangan rasmlar/ tuzuvchi Hamid Sulaymon,-Toshkent:"Fan,1970.

ma'lumot mavjud. Xondamirning "Xulosat ul ahbor"idan kutubxonada o'sha davrda hayot bo'lgan 15 xattot, muhandis va naqqosh, rassomlar to'g'risida muhim ma'lumotlar keltirilgan.

Birinchi bo'lib, buyuk xattot Sulton Ali Mashhadiy nomini keltiradi: "Mavlono Sulton Ali Mashhadiy yaxshi xulq-atvor, latif xislatli bilan sifatlangan va yetuk fazilatli va yaxshi tabiati bilan mashhurdir. Nastaliq xatini yozishda mavlona Ja'fardan keyin unga teng keladigan kishi yo'qdir. Alisherning kutubxonasida kitobat ishlari bilan mashg'ur va uning behisob in'omu ehsonidan bahramanddir². Ikkinchi bo'lib, Xo'ja Hofiz Muhammad nomi keltirilgan: "Hoja Hofiz Muhammad hattotlar yetakchisi va ko'pchilik xushnavislarning donosidir. Olti xil xat uslubida ham a'lodir. Olihazrat amir Alisherga boshqa zamondoshlaridan ancha yaqinroqdir. Jome masjidining imomligi va xatibligi hamda amir Alisher o'zining sharofatli manzili ichiga qurdirgan masjidining imomligi va hatibligi hamda amir Alisher o'zining sharofatli manzili ichiga qurdirgan masjidining imomligi ham ul janobga tegishlidir. - Uchinchi bo'lib nomi keltirilgan shaxs to'g'risida quyidagi ma'lumot berilgan: "Mavlono Sultonali Qoiniy nastaliqni boyag'at toza va yaxshi uslubda yozadi. Ko'p yillardan buyon ana shu obod kutubxonada kitobat ishlari bilan mashg'ul. Hidoyat sifatli amirning tarbiyat va inoyati ostidadir"³. Mavlono Zayniddin Mahmud nomi to'rtinchi bo'lib keltirilib uning haqida shunday yozilgan "Mavlono Zayniddin Mahmud u ham nastaliqni bayog'at latofat bilan yozadi, Sultonali Mashhadiyning shogirdlari jumlasidan bo'lib, undan xushnavislikni o'rgangan, olimakon amir Alisherning lutfu ehsonidan bahramanddir. Beshinchi nomi keltirilgan xattot to'g'risida qisqacha ma'lumot keltirilgan: "Mavlono Sultonali Sabz Mashhadiy nastaliq bilan yozuvchilarning mashhurlaridan, xusnixatda ularning yetakchidir". Keyingi xattot to'g'risida shunday yozilgan: "Mavlono Sulton Muhammad. Sulton hazratlari yaqin do'sti amir Alisher inoyati ostida bo'lgan kitoblar qatori hunari rivoj topgan husnixatda yetakchidir. Ul hazrat amir Alisherning ilhom bayon og'zidan ko'p bor: "nastaliq yozishda hech kim unga teng kelolmaydi",

² Xondamir. "Xulosat ul axbor"dan. 77 bet. Костигова Г.И. Тракта́т по каллиграфии Султан Али Машхади.

³ O'sha joydan

degan soʻzlarini eshitgan.Yana bir xattot mavlono Alouddin Muhammad toʻgʻrisida, "mazkur kutubxonada nastaliq bilan xat bitib, bu ishda koʻp ravnaq topgan ",deb yozilgan⁴.Yuqorida keltirilib oʻtilgan shaxlarning barchasi oʻz ishining ustasi ekanligi yaqqol isbotlanib turibdi.

Tarixchi xattotlardan tashqari kutubxonada ijod etgan beshta sanʼatkor nomini "baʼzi naqqoshlar va muhandislar zikrida " sarlavhasi ostida "Zamon ...naqqoshlar va davr muhandislarining koʻpchiligi ul hazrat amir amir Alisherning taʼlim-tarbiyati ostida bu fanni egallab olganlar va tevarak-atrofga mashhur boʻlganlar.Bular quyidagilar ",deb olti ijodkor toʻgʻrisida yozgan: " Hoja Mirak Naqqosh kitob sahifalariga zar berish, ularga surʼat solish hamda kitobat qilish fani sohasidagi mahorat bilan tengi yoʻqdir, balki xusnixat bilan peshqadam, kitobat qiluvchilarni bekor qiladi.Daryo himmat amirning iltifot va marhamati bilan martabasi osmon avjiga koʻtarildi⁵.

Yana bir mashhur rassom toʻgʻrisida quyidagilarni keltirish mumkin: "Uatod Qosim Ali Chehrakusho zamonning yetuk musavviri boʻlib, nozik taʼb naqqoshlar yetakchisidir. Bu fanni hidoyat sifatli amir Alisher kutubxonasida oʻrgangan.On hazratning taʼlim-tarbiyasi orqasida oqil tangdoshlaridan oʻzib ketdi va doimo uning xizmatiga bel bogʻlab, uning katta inʼom va ehsonidan bahramand, farogʻat va hotirjamlikda yashamoqda deb koʻrsatiladi Xondamirning "Xulosat ul axbor "ida⁶.

Alisher Navoiy davridagi faqat va faqat mashhur kitobot ahli haqida emas balki ijodi hali mukammal oʻrganilmagan lekin isteʼdodli shaxslar misolida XV asrning ikkinchi yarmida kitobat sanʼati toʻgʻrisida ham keltirib oʻtishni joiz deb bilaman.

"Majolis un-nafois "asarida kitobat sanʼatiga aloqador kishilarni shartli ravishda:bevosita kitobat ahli namoyondalari-xattot,naqqosh va boshqalari,kitobot sanʼatida oʻz iqtidorini namoyish etgan ijodkorlar va bu sanʼat homiylari kabi uch guruhga boʻlish mumkin⁷.Alisher Navoiy tazkirida kitobat

⁴ Xondamir."Xulosat ul axbor"dan.77 bet. .Костигова Г.И. Трактат по каллиграфии Султан Али Машхади.

⁵ Abdumajid Madraimov.Temuriylar va boburiylar davri miniatyura sanʼati rivoji.T.:Fan,2019.70-bet

⁶ Oʻsha joyda

⁷ Abdumajid Madraimov.Temuriylar va boburiylar davri miniatyura sanʼati rivoji.T.:Fan,2019.71-bet

san'atiga daxldor yigirma to'rt ijodkor nomini keltirib o'tadilar hattoki ularning iqtidorining darajasi va mashg'ulot turlarini ham yoritgan. Masalan:Mavlono Yusufshoh- "kitobat fanida mutayyin kishi erdi ",Mavlono Fig'oniy Mir Said Go'yanda- "mujalladlig'ni ham bilur va naqshbarlig'da hunarmanddur ", Mavlono Sher Ali - "nasta'liq xatini andoq bitidikim, kishi taqlid qila olmadi, Mavlono Sulton Ali Mashhadiy- "qiblatul kuttob " ya'ni "kotiblar qiblası " kabi atoqli xattot va naqqoshlar to'g'risida kitobat san'ati tarixiga oid ilmiy risolalarda, maxsus tadqiqotlarda ham ma'lumotlar mavjud⁸.

Bizga ma'lumki har qanday soha bo'lmasin uning rivojlanishi va ravnaq topishi uchun moddiy jihatdan ham taminlanib turishi kerek.Kitobat san'atiga homiylik qilgan ikki davlat arbobi Shohruh Mirzo o'g'li Boysung'ur Mirzo va Sulton Husayn Mirzo nomlari va faoliyati o'rin olgan. Xususan, Boysung'ur Mirzoning xomiylik faoliyatini Alisher Navoiy shunday ta'riflaydi "Xattot va naqqosh va sozanda va go'yandadin muncha benazir kishikim,aning tarbiyatidan arog'a kirdi,ma'lum emaskim, hech podshoh zamonida paydo bo'lmish bo'lg'ay "

Alisher Navoiyning maktabdagi do'sti va hukmdor shoir Sulton Husayn Mirzo ijodiga tazkiraning maxsus sakkizinchi qiami bag'ishlangan. Bizga ma'lum va mashhurki XV asr ikkinchi yarmida Xirotdagi madaniy hayot rivoji markazida ulug' shoir o'rni birinchi darajalidir. Shu bilan birga Alisher Navoiyning bunyodkorlik va homiylik faoliyatini qo'llagan Sulton Husayn Mirzo xizmati ham yo'q emas .Xattoki Zahridin Muhammad Bobur Alisher Navoiyning homiylik faoliyatiga yuksak baho bergan.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki , Alisher Navoiy bu sohada o'z ishinig buyuk bilimdonligi bilan birga kitobat san'ati ahlining mashhur va benazir homiysi ham bo'lgan. Shu darajada uzoqni ko'ra olgan va oqil inson bo'lganligi sabali ham o'zidan mahoratli shogirdlar tarbiyalan. Nafaqat tarbiyalagan balki ularning kitobat masluliga yukak baho berib uzluksiz rag'batlantirib turgan.

⁸ Abdumajid Madraimov.Temuriylar va boburiylar davri miniatyura san'ati rivoji.T.:Fan,2019.73-bet

⁹ Abdumajid Madraimov.Temuriylar va boburiylar davri miniatyura san'ati rivoji.T.:Fan,2019.76-bet

Alisher Navoitni ham ma'naviy jihatdan ham moddiy jihatdan boy bo'lgan inson deb shak-shubhasiz aytish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Alisher Navoiy dostonlariga ishlangan rasmlar/ tuzuvchi Hamid Sulaymon,- Toshkent:"Fan,1970.
- 2.Xondamir."Xulosat ul axbor"dan.77 bet.Костигова Г.И. Тракта́т по каллиграфии Султан Али Машхади.
- 3.Abdumajid Madraimov.Temuriylar va boburiylar davri miniatyura san`ati rivoji.

